

**ДОПЪЛНИТЕЛНО ЗАДЪЛЖИТЕЛНО ПЕНСИОННО
ОСИГУРЯВАНЕ В БЪЛГАРИЯ- ПРОБЛЕМИ И ТЕНДЕНЦИИ**

Ивелина Чавеова

Катедра „Икономика“

Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“

e-mail: iveto_neli4aveova@abv.bg

***Резюме:** В доклада се разглежда допълнителното задължително пенсионно осигуряване (ДЗПО) в България. Пенсиите са втори по значение източник на доходи в домакинските бюджети в нашата страна. Размерът на пенсиите е от важно значение за жизненото равнище на пенсионерите.*

***Ключови думи:** доход, работна заплата, пенсия, пенсионно осигуряване.*

**SUPPLEMENTARY COMPULSORY PENSION INSURANCE IN
BULGARIA - PROBLEMS AND TRENDS**

Ivelina Chaveova

Department of Economics

Varna Free University "Chernorizets Hrabar"

e-mail: iveto_neli4aveova@abv.bg

***Summary:** The report examines the supplementary mandatory pension insurance (DZPO) in Bulgaria. Pensions are the second most important source of income in household budgets in our country. The pension size it is of high importance for the standard of living of pensioners.*

***Keywords:** income, salary, pension, pension insurance.*

I. ВЪВЕДЕНИЕ

Доходите на всяко физическо лице в България могат да бъдат от различни източници. За преобладаващата част от населението в трудоспособна възраст най-важният източник на доход е работната заплата. За лицата в надтрудоспособна възраст основният източник на доход е пенсията. Размерът на пенсията, която се изплаща от държавно обществено осигуряване (ДОО) в България замества недостатъчна част от дохода преди пенсиониране. Това обрича пенсионерите на трудно съществуване, а 25% от тях са изложени на бедност. На вторият стълб на пенсионната система – допълнителното задължително пенсионно осигуряване (ДЗПО) се възлага големи надежди. Ще оправдае ли очакванията ДЗПО в България?

II. ОСНОВНА ЧАСТ

Всяко физическо лице, за да живее и да посреща своите ежедневни разходи трябва да получава доходи. Доходите могат да бъдат от различни източници в различна форми. Според формата доходите биват парични и натурални. Доходите в парична форма формират основната част от доходите на домакинството. Съставни части на този доход са работната заплата, доходи от предприемачество, пенсии, стипендии, лихви по депозити, доходи от финансови инвестиции, наеми и др. Една част от тези доходи се получават регулярно от домакинствата и са основна част на месечните им бюджети. Това са работните заплати, пенсии, стипендии, помощи(Къновски 2013:211).

Сред най-важните източници на доходи за хората в България са работната заплата и пенсии. Тези два източника на доходи са свързани. От трудовият стаж на лицето, от размера на неговата работна заплата и осигурителния му доход ще зависи размера на неговата пенсия- доходът, който лицето ще получава през старостта. Старостта е биологичен риск.

Биологични са рисковете, когато е засегнат организма на лицето. Такива рискове са: заболяване, инвалидност, старост и смърт. Тези рискове засягат всички членове на обществото и поради това са покрити чрез системите за социална сигурност(Къновски 2012: 345).

За да получават достойни доходи след като се пенсионира всяко лице е необходимо да се осигурява на действителния получен доход, и да не укрива доходи. Укриването на доходи от осигуреното лице и неговият работодател води до плащане на по-малко осигурителни вноски сега и по-ниска пенсия в бъдеще.

Пенсионната система в България е съставена от три стълба. Първият стълб е държавното обществено осигуряване (ДОО), което е изградено на разходно-покривния принцип. Основният риск пред първия стълб на пенсионната система е демографския риск. При влошена демографска ситуация, каквата се наблюдава в България под три заети лица чрез своите осигуровки издържат един пенсионер. Такава пенсионна система трудно може да осигури достойни пенсии, които да заместват голяма част от доходът на лицето преди пенсиониране. Поради това в България пенсиите от държавното обществено осигуряване (ДОО) са неадекватни и те заместват около 50 % от дохода преди пенсиониране. Това обрича значителна част от пенсионерите на бедност.

Бедността при пенсионерите е по-силно изразена при жените. Мъжете в България получават по-високи заплати от жените. Това е тенденция, която се наблюдава години наред и е резултат от упражняваните предимно от мъже професии, които често са при по-вредни условия на труд и поради това са и по-високо платени. По-високите заплати на мъжете формират по-висок осигурителен доход, който е основата за получаване на по-висока пенсия от осигуреното лице.

За да се преодолеят част от проблемите на държавната пенсионна система в България в края на XX век се въведе втори и трети стълб, чрез създаването на пенсионни фондове. Пенсионните фондове са най-големите институционални инвеститори в света. Те акумулират големи по обем парични ресурси и имат дълъг инвестиционен хоризонт. След осъществяването на реформите в областта на социалното осигуряване в България пенсионноосигурителните дружества станаха част от осигурителната система на страната (Къновски 2003: 540). Идеята за въвеждането на пенсионните фондове в България бе чрез пенсиите, които ще се получават от пенсионните фондове да се допълва пенсията, която се получава от първи стълб (ДОО) и така да се постигне по-висок коефициент на заместване, който да над 70%.

Вторият стълб на пенсионната система в България е допълнително задължително пенсионно осигуряване. Допълнителното пенсионно осигуряване е важна част на многоколонния осигурителен модел в България. Изградено е на капитално-покривен принцип и е вид дългосрочно целево спестяване. Основната функция на допълнителното осигуряване е да предложи устойчива социална сигурност в жизнения цикъл на човек. Тази своя функция то изпълнява, като предоставя допълнителна осигурителна защита срещу рисковете: инвалидност, старост, смърт и увеличава пенсионните спестявания (Илиева 2013:419).

На втория стълб на пенсионната система се възлагаха големи надежди при неговото създаване преди повече от 20 години. Ще оправдае ли вторият стълб на пенсионната система очакванията, които му се възлагаха? Втората пенсия, която се изплаща на лицата от фондовете за допълнително задължително пенсионно осигуряване ще бъде ли с достатъчен размер, за да компенсира ли пенсията от първия стълб? Размерът на плащанията от

допълнителното пенсионно осигуряване към осигурените или правоимащите лица зависи от натрупаните средства по индивидуалните партии на осигурените лица и доходите от тяхното инвестиране(Илиева 2013:125).

Всяко лице в България родено след 31.12.1959 г. трябва да избере фонд за допълнително задължително пенсионно осигуряване. Ако лицето не направи такъв избор при започването на работа то ще бъде служебно разпределено в някой от пенсионните фондове. За съжаление в България се наблюдава незаитнересованост на лицата при избор на пенсионен фонд. Това са най-вече млади хора, които за пръв път започват работа и за които доходът от пенсия е далече в бъдещето. По данни от Комисия за финансов надзор (КФН) за 2021 г. от 72 501 постъпили заявления в универсални пенсионни фондове (УПФ) 67 840 лица или 93,57% са служебно разпределени. В професионалните пенсионни фондове по данни от КФН са постъпили 12 507 лица от които 10 213 лица, или 81,66% са служебно разпределени.

Проблемът, който произтича от това е, че осигурените лица често не са доволни от доходността постигната от пенсионния фонд в който се разпределени служебно и започват да прехвърлят средствата си от един пенсионен фонд в друг, в търсене на по-висока доходност. По данни от КФН за първото тримесечие на 2022 г. 87 476 човека или 2,25% от осигурените лица в универсални пенсионни фондове са сменили пенсионния си фонд. Средният размер на прехвърлените средства на едно лице между универсалните пенсионни фондове за този период е 4024,46 лв.

Лицата сменили пенсионния си фонд, които се осигуряват в професионални пенсионни фондове за първото тримесечие на 2022 г. са 6350 човека, или 2% от осигурените лица в професионални пенсионни фондове. Средният размер на прехвърлените средства на едно лице между

професионалните пенсионни фондове за първото тримесечие на 2022 г. е 4321,27 лв.

Осигурените лица в допълнителното задължително пенсионно осигуряване (ДЗПО) в България към 31.12. 2022 г. са 4 182 907 човека. От тях 3 876 646 човека или 92, 68% са в УПФ, а 306 261 човека или 7,32% са в ППФ. По данни от КФН средният размер на натрупаните средства на едно осигурено лице в универсалните пенсионни фондове е 4308, 99 лв. Средният размер на натрупаните средства на едно осигурено лице – мъж в универсалните пенсионни фондове е 4 499, 53 лв. Средният размер на натрупаните средства на едно осигурено лице – жена в универсалните пенсионни фондове е 4 104, 21 лв.

Средният размер на натрупаните средства на едно осигурено лице в професионален пенсионни фондове е 4590,82 лв. Средният размер на натрупаните средства на едно осигурено лице – мъж в професионален пенсионни фондове е 4 768, 78 лв. Средният размер на натрупаните средства на едно осигурено лице – жена в универсалните пенсионни фондове е 3 501, 83 лв. Тези стойности са малки и те едва ли могат да послужат за изплащане на пенсии от фондовете за допълнително задължително пенсионно осигуряване, които да допълнат пенсиите от ДОО и да се достигне коефициент на заместване от 70% .

Размерът на средствата по индивидуалната осигурителна партида на всяко едно осигурено лице във вторият стълб на пенсионното осигуряване е различен, като отклоненията от средната стойност може да са значителни. Някои от причините за сравнително малкия среден размер на натрупаните средства на едно осигурено лице са:

- осигурителният доход на всяко осигурено лице е различен;

- има лица, които са трайно безработни и не са осигурени дълъг период от време, включително и за втора пенсия;

- голям брой лица, са емигрирали в чужбина и по техните партии във фондовете за допълнително задължително пенсионно осигуряване от години не постъпват средства;

- нисък осигурителен праг в България на фона на нарастващите работни заплати и липса на възможност лица с високи доходи да внасят по-висока вноска за своя сметка във фондовете за ДЗПО.

Таблица №1

Средногеометрична доходност на фондовете за допълнително пенсионно осигуряване в България 2017-2021 г.

Наименование на УПФ	Средногеометрична доходност за периода 2017-2021 г.	Наименование на ППФ	Средногеометрична доходност за периода 2017-2021 г.
УПФ „ДОВЕРИЕ”	2,58%	ППФ „ДОВЕРИЕ”	2,73%
УПФ „СЪГЛАСИЕ”	2,92%	ППФ „СЪГЛАСИЕ”	3,17%
УПФ „ДСК-РОДИНА”	3,27%	ППФ „ДСК-РОДИНА”	3,44%
ЗУПФ „АЛИАНЦ БЪЛГАРИЯ”	2,63%	ЗППФ „АЛИАНЦ БЪЛГАРИЯ”	2,72%
УПФ „ОББ”	3,17%	ППФ „ОББ”	3,32%
УПФ „ЦКБ-СИЛА”	2,80%	ППФ „ЦКБ-СИЛА”	3,11%
УПФ „БЪДЕЩЕ”	2,45%	ППФ „БЪДЕЩЕ”	2,59%
УПФ „ТОПЛИНА”	2,87%	ППФ „ТОПЛИНА”	2,68%
УПФ „ПЕНСИОННООСИГ УРИ-ТЕЛЕН ИНСТИТУТ”	1,7%	ППФ „ПЕНСИОННООСИГ УРИ-ТЕЛЕН ИНСТИТУТ”	2,13%

Източник: КФН

От анализа на данните от таблица № 1 можем да направим извода, че средно геометричната доходност за периода 2017-2021 г. на универсалните пенсионни фондове (УПФ) варира при различните фондове между 1,7% и 3,27%. Считаме че тази средногеометрична доходност е сравнително ниска.

Обезпокоителен е фактът, че отделни фондове имат почти два пъти по-висока доходност от други за анализирания период. Това е една от предпоставките за преместване на осигурени лица от един фонд в друг. Друга причина за преместване на осигурени лица може да бъде не само ниската реализираната доходност от фондовете колкото факта, че едни от най-големите банки в България, като ДСК и ОББ имат свои пенсионни фондове. За да получат по-изгодни условия по кредитите, кредитоискателите са стимулирани от банките да прехвърлят своята осигурителна партида в пенсионния фонд на банката.

Професионалните пенсионни фондове (ППФ) имат по-висока средногеометрична възвръщаемост от универсалните пенсионни фондове (УПФ). Средногеометрична доходност на професионалните пенсионни фондове (ППФ) варира в по-тесни граници спрямо доходността на универсалните пенсионни фондове (УПФ). Тя варира в границите от 2,13% до 3,44%.

III. Заключение

От направения анализ на допълнителното задължително пенсионно осигуряване (ДЗПО) в България, за периода 2017-2021 г., можем да формираме следните изводи:

- наблюдава се тенденция на незаинтересованост за избор на пенсионен фонд за ДЗПО от лицата, които постъпват на трудовия пазар в България, поради което броят на служебно разпределените лица е много голям ;

- за периода 2017-2021 г. се наблюдава увеличаване броя на лицата, които сменят пенсионния си фонд, защото са недоволни от постигнатата доходност;

- средствата натрупани по индивидуалните осигурителни партиди са с малък размер и голяма част от осигурените лица, ще получават от фондове

за ДЗПО втора пенсия, която ще е с малък размер и няма да е достатъчна, за да компенсира пенсията от ДОО.

- професионалните пенсионни фондове (ППФ) имат по-висока средногеометрична възвръщаемост за периода 2017-2021 г. от универсалните пенсионни фондове (УПФ);

- реализираната средногеометрична доходност за периода 2017-2021 г. от УПФ и ППФ е сравнително ниска, като за някои фондове е под 2%. Такава ниска доходност на годишна база трудно може да компенсира инфлацията за годината.

Използвана литература

1. Илиева, Т., 2013. Анализ на дейността на фондовете за допълнително пенсионно осигуряване в България. *Алманах научни изследвания*, Issue 19, pp. 416-432.
2. Илиева, Т., 2013. Рискове в дейността на фондовете за допълнително пенсионно осигуряване. *Диалог*, Issue Тематичен 1, pp. 124-131.
3. Къновски, Р., 2003. *Управление на валутния риск от пенсионноосигурителните дружества в България*. София, УИ Стопанство, pp. 540-543.
4. Къновски, Р., 2012. *Управление на риска от домакинствата в България*. Варна, Варненски свободен унив. "Черноризец Храбър", pp. 343-349.
5. Къновски, Р., 2013. *Динамика на доходите на домакинствата в България*. Варна, Варненски свободен унив. "Черноризец Храбър", pp. 210-216.